

ШЛЯХИ ВИХОДУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З КРИЗИ

WAYS OUT OF THE CRISIS FOR THE ECONOMY OF UKRAINE

Володимир БОРЕЙКО,
доктор економічних наук,
Міжнародний економіко-гуманітарного
університет імені академіка
Степана Дем'янука, Рівне

Volodymyr BOREIKO,
Doctor of Economics,
Stepan Demianchuk International
University of Economics
and Humanities, Rivne

Національна економіка України впродовж тривалого періоду знаходиться в кризовій ситуації, яка поглиблюється зовнішньою військовою агресією, корумпованістю влади, виведенням фінансових ресурсів в офшорні зони та тінізацією економічних відносин між вітчизняними суб'єктами господарювання. Зазначене спричинило зниження рівня добробуту значної частини населення країни. Водночас із метою зменшення дефіциту державного бюджету та рівня інфляції Україна вдається до зовнішніх запозичень, які доведеться віддавати майбутнім поколінням.

При цьому діяльність Уряду України характеризується несистемністю та відсутністю чіткої, науково обґрунтованої програми розвитку країни, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

Оскільки економічні кризи періодично потрясають країни світу з початку XIX століття, до пошуку шляхів їх подолання вдавалися провідні вчені світу, серед яких слід виділити роботи А.Сміта, Д.Рікардо, Ж.-Б.Сея, Т.Мальтуса, Дж.Міля, К.Маркса, А.Маршала.

Так, класики політичної економії вважали причиною економічних криз, або спаду в економічному розвитку, порушення досконалої конкуренції. Натомість згідно з К.Марксом послідовному економічному зростанню країн перешкоджають внутрішні, притаманні антагоністичному капіталістичному суспільству, класові протиріччя та бідність переважної частини населення.

Значну увагу у своїх роботах проблемі виникнення економічних криз приділяв відомий український економіст М.Туган-Барановський та його послідовник Й.Шумпетер. Проте найбільший внесок у дослідження цієї проблеми зробив англійський вчений Дж.Кейнс.

Економіка України впродовж всього періоду своєї незалежності знаходиться в стані перманентних криз, причини виникнення та шляхи подолання яких досліджували О.Амоша, О.Барановський, Є.Бобров, Т.Вахненко, В.Геєць, А.Гриценко, І.Дорошенко, В.Кузьменко, О.Кузьмін, І.Луніна, Ю.Макогон, Є.Мішенін, В.Новицький, І.Родіонова, В.Ткаченко, А.Чухно та інші.

Проте нинішня довготривала кризова ситуація в Україні вимагає нових досліджень зазначеної проблеми.

Метою дослідження є аналіз причин, світового досвіду та обґрунтування можливих шляхів виходу України з кризи.

Кризова ситуація, в якій сьогодні перебуває національна економіка, в значній мірі спричинена зовнішніми факторами, що дає можливість українським урядовцям списувати на них зубожіння населення. Однак світова наука за тривалий період напрацювала багато рекомендацій для виходу країни з кризи, якими може скористатися Україна.

Видатний німецький економіст К.Маркс, який зробив істотний вклад в обґрунтування економічних криз як чинника, що супроводжує капіталістичний спосіб виробництва, вважав їх неминучими в ринкових умовах та пропонував *ліквідувати капіталістичний спосіб виробництва*: «Розширення ринків не може поспівати за розширенням виробництва. Колізія стає неминучою, і оскільки вона неспроможна розв'язати конфлікт до того часу, поки не зруйнує сам капіталістичний спосіб виробництва, то вона стає періодичною» [1, с. 271].

Однак соціалістичний спосіб організації виробництва виявився значно менш ефективним від капіталістичного, що змусило Україну та інші країни з плановою економікою повернутися до ринкових умов господарювання.

Але, оскільки ринкова економіка в умовах її монополізації не здатна до саморегулювання, нашій країні слід скористатися рекомендаціями відомих вчених. Так, на думку М.Туган-Барановського основною причиною криз є диспропорція між рухом заощаджень та інвестицій, насамперед у галузях, що виробляють засоби виробництва. Відповідно *регулювання інвестицій* хоча б тільки у галузях, що виробляють засоби виробництва, могло б забезпечити неухильне розширення виробництва [2, с. 202].

Цей же висновок на прикладі подолання наслідків найважчої світової кризи 1929-1933 років розвинув Дж.Кейнс. На думку відомого економіста, основну роль в регулюванні циклічного характеру розвитку економік повинна *відігравати держава*, а заходи мають включати дії, спрямовані на збільшення платоспроможного попиту населення шляхом збільшення державних закупівель, надання допомоги фермерам і розореним компаніям.

Вчений запропонував свої механізми забезпечення зростання

У статті досліджено погляди провідних економістів світу на причини та механізми подолання країнами кризи. Розкрито положення кейнсіанської теорії збільшення сукупного суспільного попиту як ключового елементу подолання рецесії. Запропоновано можливі шляхи виходу економіки України з кризи, які повинні передбачати збільшення попиту юридичних та фізичних осіб на виробничу продукцію, зростання доходів населення та створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій.

The national economy of Ukraine has been in crisis for a long period, which is deteriorating by external military aggression, corruptness of authorities, and the transfer of financial resources in the offshore zones and shadow of economic relations. However, the world economic science for a long time has accumulated many recommendations to exit from the crisis that Ukraine can benefit of. For example, prominent German economists Karl Marx believed that crises in market conditions are inevitable and proposed to eliminate the capitalist mode of production. However, the socialist mode of production was much less effective than the capitalistic that forced Ukraine and other countries with a planned economy to return to the market conditions. Instead, M. I. Tugan-Baranowskyi considered the main cause of crises an imbalance between movement of savings and investment. Therefore, according to the scientist, the regulation of investment only in sectors that produce capital goods could provide a steady expansion of production. The famous British economist John M. Keynes suggested mechanisms to ensure to growth of effective public demand, how determinative factor for increased employment and growth of national income. Based on the provisions of Keynesian theory, the article suggests a way out of Ukraine's economy from the crisis that should provide an increase in demand of legal entities and individuals on industrial products, the growth of income of population and the create a favourable environment for the attraction of foreign investment.

ефективного попиту як визначального фактору для підвищення рівня зайнятості й зростання національного доходу, які полягають у:

□ державному регулюванні процентної ставки. Для стимулювання зацікавленості промисловців у нарощуванні виробництва вчений пропонував знижувати проценти на кредити, що дозволить збільшити розрив між очікуваною прибутковістю капіталовкладень і вартістю кредитів;

□ збільшенні державних витрати, інвестицій і закупівель товарів та зменшенні податкового навантаження на підприємства. При цьому збільшення витратної частини бюджету повинно компенсуватися новими податковими надходженнями, які утворюються за рахунок збільшення виробництва і розширення зайнятості;

□ збільшенні за допомогою субсидій, дотацій, пільг, кредитів, доходів соціальних груп, які, будучи найбільшою групою споживачів товарів, мають найнижчі статки;

□ збільшенні за допомогою будівництва фінансованих державою об'єктів та стимулюванні створення додаткових робочих місць підприємствами, зайнятості населення та недопущення значного безробіття [3, с. 88–90].

При цьому Дж. Кейнс наголошував: «... В умовах вільної конкуренції навряд чи є можливим уникнути значних коливань у розмірах зайнятості без глибоких змін у психології ринку інвестицій, тобто таких змін, очікувати яких немає причин. На цій підставі можна зробити висновок, що регулювання обсягу поточних інвестицій залишати у приватних руках небезпечно» [3, с. 171].

Кризові явища, які супроводжують усі роки існування незалежної української держави, спонукали провідних вітчизняних економістів долучитися до проблеми дослідження причин виникнення кризових явищ та пошуку механізмів їх подолання. Оскільки на сьогодні розвиток економічної науки відбувається шляхом дискусії між двома течіями (неокейнсіанською і неокласичною в особі монетаристів), то саме їх погляди знаходяться в полі уваги, тобто сприйняття або критики вітчизняних дослідників.

Так, В. Опарін критично оцінює пропозиції кейнсіанців та вважає, що «найімовірнішим практичним результатом бюджетного накачування буде короткострокове зростання ВВП переважно за рахунок завантаження чинників виробництва, які до цього не використовувалися». «У разі тривалого застосування такої політики ймовірним є зменшення рівня заощаджень в економіці, а отже, зменшення потенційних можливостей довгострокового капітального інвестування (оновлення виробничих фондів). До того ж за умови подальшого стимулювання попиту може зникати вже й мотивація до таких інвестицій, що зрештою може призводити до падіння ВВП і ще більшого зростання темпів інфляції» [4, с. 62].

Натомість В. Мамутов поділяє погляди кейнсіанців про можливість розв'язання економічних проблем шляхом поєднання законів ринкової економіки та державного регулювання: «Економічна наука давно довела і практика економічно розвинутих країн підтвердила доцільність та необхідність добиватися у соціально-економічній політиці оптимального поєднання державного регулювання економіки з ринковою саморегуляцією» [5, с. 59].

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що антикризова програма України повинна базуватися на поєднанні кращих рекомендацій неокласиків та неокейнсіанців, однак при цьому слід урахувувати, що основним завданням державної політики є забезпечення зростання добробуту громадян країни.

Отже, спираючись на положення кейнсіанської теорії, Україні в нинішніх умовах необхідно в першу чергу за-

безпечити зростання попиту юридичних та фізичних осіб на виробничу продукцію. При цьому слід урахувувати, що галуззю, яка створює найбільший кумулятивний ефект у розширенні виробництва та створенні нових робочих місць, є *будівництво*. Адже саме масштабне будівництво у 2006–2008 роках було основою успішного розвитку національної економіки і, навпаки, його згорання є причиною її рецесії в наступні роки.

Тому з метою *інтенсифікації розвитку будівельної галузі*, що дозволить створити нові робочі місця в інших галузях, Україні необхідно:

□ виділити з державного та регіонального бюджетів кошти на добудову незавершених об'єктів. Такі об'єкти згодом можуть бути передані їх замовникам з правом викупу або безоплатно передані учасникам АТО та малозабезпеченим сім'ям, які стоять у черзі на отримання житла;

□ створити умови для отримання всіма бажаючими безвідсоткового кредиту на будівництво житла та виконання інших будівельних робіт. Суми на погашення відсотків за такими кредитами повинні бути передбачені в Державному та регіональних бюджетах України.

Звичайно реалізація зазначених заходів вимагатиме від держави значних фінансових ресурсів, проте вони будуть компенсовані у випадку відновлення виробництва та економічного зростання в країні.

Важливим елементом підвищення купівельної спроможності населення є збільшення його *доходів*. З 2016 році з метою детінізації виплат заробітної плати Україна з 38–42 до 22% зменшила ставку єдиного соціального внеску, який сплачують підприємства. Це дійсно частково зменшить тінізацію вітчизняної економіки, але ніяким чином не сприятиме збільшенню доходів населення. Тому з урахуванням зниження соціального навантаження на фонд заробітної плати підприємств на 20% законодавцям потрібно передбачити зростання мінімальної зарплати на ті ж 20%. Це, з одного боку, збільшить купівельну спроможність населення, а з другого – надходження до Зведеного бюджету України.

Крім того, для збереження реальної зарплати та пенсії, принаймні на незмінному рівні, необхідно забезпечити їх *індексацію* на рівень інфляції. А щоб це не спровокувало розкручування інфляційної спіралі, потрібно зменшувати витрати на утримання апарату управління державою.

Третім чинником, який відіграє важливу роль у забезпеченні динамічного розвитку національної економіки, є обсяг *залучених іноземних інвестицій*. У зв'язку зі світовою фінансовою кризою 2008–2009 років багато іноземних банків та компаній вивели значну частину своїх фінансових ресурсів з України. Коли ж західна економіка пододала наслідки світової рецесії, іноземних інвесторів відлякувала від нашої країни її невизначеність з вибором вектору свого розвитку. У 2014 році ситуація в Україні значно погіршилася внаслідок окупації Російською Федерацією Криму, а згодом – унаслідок розв'язання нею бойових дій на сході країни.

Проте на сьогодні хоча й за низького рівня стабілізації національна економіка має значний потенціал для залучення іноземних інвестицій, у тому числі на виготовлення військової техніки та обладнання, а також відновлення порушеної інфраструктури. Однак для цього потрібно забезпечити правовий захист інтересів іноземних інвесторів та створити для них сприятливе податкове поле.

Варто погодитися з думкою А. Чухна, який наголошує, що важливим є не обсяги інвестицій, а їх структура: «Дійсно, інвестиції – це необхідна умова інновацій. На жаль, і в теорії, і на практиці до цього часу вважається, що інвестиції автоматично забезпечують інноваційні процеси. Аналіз показує,

що інвестиції та інновації взаємопов'язані і взаємодіють, але ефект досягається лише за умови, коли інвестиції, їхня структура відбивають технологічну структуру економіки і забезпечують пріоритетний розвиток вищих технологічних укладів» [6, с. 16].

Отже, щоб іноземні компанії спрмовували свої інвестиційні ресурси на впровадження інноваційних проектів в Україні, варто звільнити такі інвестиції від оподаткування терміном на 3–5 років.

Водночас слід урахувати й рекомендації В.Гейця, який для мінімізації наслідків кризи серед іншого пропонує також максимально можливо скоротити пільги та обмежити необґрунтовано високі заробітні плати і пенсії окремим категоріям населення [7, с. 15]. Зазначене крім забезпечення економії коштів Зведеного бюджету України дозволить підвищити довіру населення до дій законодавців та урядовців і сприятиме реалізації непопулярних реформ.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, доцільно зазначити, що шляхи виходу України з кризи повинні ґрунтуватися на положеннях кейнсіанської теорії забезпечення зростання сукупного попиту при активній участі держави в регулюванні соціально-економічних процесів. Для цього нашій країні необхідно:

□ збільшити бюджетне фінансування на добудову об'єктів незавершеного будівництва та завдяки погашенню банківських відсотків зробити кредитні ресурси доступними для юридичних і фізичних осіб, які спрямовуватимуть їх на фінансування будівельних робіт;

□ кошти, зеконomenені підприємствами та організаціями від зниження в 2016 році соціального навантаження, потрібно виділяти на збільшення ними заробітної плати своїх працівників;

□ забезпечити індексацію заробітних плат і пенсій на рівень інфляції та зменшити витрати на утримання апарату управління державою;

□ створити сприятливе правове та податкове поле для залучення іноземних інвестицій та впровадження інноваційних проектів.

Запропоновані заходи завдяки збільшенню сукупного попиту юридичних і фізичних осіб та залученню додаткових іноземних інвестицій дозволять відновити попит на вітчизняну продукцію, збільшити обсяги її виробництва та забезпечити динамічний розвиток національної економіки.

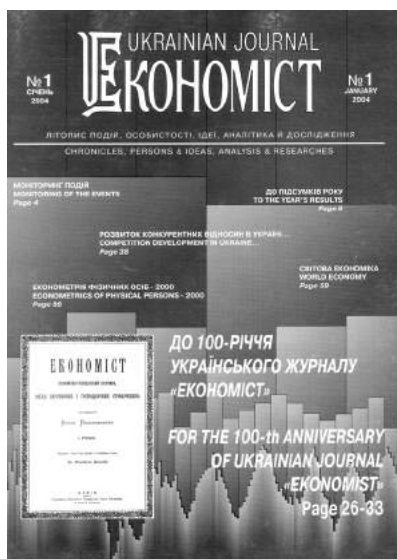
ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. Т. 20. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1965. – 776 с.
2. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.
3. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Дж. М. Кейнс. – К. : АУБ, 1999. – 189 с.
4. Опарин В. М. Фіскальні засоби стимулювання економічного зростання / В. М. Опарин, М. М. Фельдгольц // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 61–70.
5. Мамутов В. Про поєднання держрегулювання і ринкової саморегуляції / В. Мамутов // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 59–65.
6. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15–23.
7. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.

REFERENCES

1. Marx K., Engels F. Tvery [Works]. Vol. 20, Kyiv, Vydavnytstvo politychnoyi literatury Ukrainy, 1965, 776 p. [in Ukrainian].
2. Tugan-Baranovskij M.I. Social'nye osnovy kooperacii [Social Foundations of Cooperation]. Moscow, Ekonomika, 1989, 496 p. [in Russian].
3. Keynes J.M. Traktat pro hroshovu reformu. Zahal'na teoriya zaynyatosti, protsenta ta hroshey [A treatise on monetary reform. General theory of employment, interest and money]. Kyiv, AUB, 1999, 189 p. [in Ukrainian].
4. Oparin V.M., Fel'dhol'ts M.M. Fiskal'ni zasoby stymulyuvannya ekonomichnoho zrostannya [Fiscal incentives for economic growth]. Finansy Ukrainy, 2006, no. 10, pp. 61-70 [in Ukrainian].
5. Mamutov V. Pro poyednannya derzhrehulyuvannya i rynkovoyi samorehulyatsiyi [On a combination of state regulation and market self-regulation]. Ekonomika Ukrainy, 2006, no. 1, pp. 59-65 [in Ukrainian].
6. Chukhno A. Aktual'ni problemy stratehiyi ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku na suchasnomu etapi [Current issues of the strategy for economic and social development]. Ekonomika Ukrainy, 2004, no 4, pp. 15-23 [in Ukrainian].
7. Heyets' V. Makroekonomichna otsinka hroshovo-kredytnoyi ta valyutno-kurosovoyi polityky Ukrainy do i pid chas finansovoyi kryzy [Macroeconomic assessment of the monetary and exchange rate policy in Ukraine before and during the financial crisis]. Ekonomika Ukrainy, 2009, no. 2, pp. 5-23 [in Ukrainian].

119 років! 1897 – від ідеї журналу до сьогодні – 2016

112 років! 1904 – як щомісячний журнал – 1997 – 2016